

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 378:94(4):94(410):94(438):32

DOI <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2024.95.1>

В. В. Вернер

доктор богослов'я, магістр історії,
доцент кафедри богослов'я та гуманітарних дисциплін
Класичного приватного університету

«ФЕЄРВЕРК» ПАДУЇ: ЯК УНІВЕРСИТЕТ ЗАПАЛИВ ЕКУМЕНІЧНИЙ ВОГОНЬ РЕСПУБЛІКАНСЬКОЇ АРИСТОКРАТІЇ БРИТАНІЇ ТА РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ

Стаття розглядає унікальну роль Падуанського університету у формуванні політичних еліт Європи, зокрема Англії, Польщі та інших країн, в період XVI–XVII ст. Заснований у 1222 році, університет швидко став важливим освітнім, культурним і політичним центром, який притягував студентів з різних частин Європи. У цей період Падуя стала символом епохи Відродження, втілюючи ідеали гуманізму, наукового прогресу та культурного обміну, що значно вплинуло на розвиток суспільства того часу.

Дослідження аналізує різноманітні аспекти діяльності університету, включаючи його фінансування, соціальну структуру та академічне життя. Університет отримував фінансову підтримку від Венеціанської республіки, яка забезпечувалася податковими надходженнями, включно з нестандартними джерелами, такими як податки на публічних повій. Така фінансова модель дозволяла університету утримувати високу якість освіти і водночас сприяти соціальній мобільності: хоча висока плата за навчання забезпечувала залучення привілейованих студентів, існували також спеціальні пільги для тих, хто перебуває у скрутному матеріальному становищі, що дозволяло університету зберігати соціальну різноманітність.

Особлива увага у статті приділяється впливу видатних учених – викладачів університету, таких як Галілео Галілей, Джордано Бруно та Томазо Кампанелла, які зробили визначальний внесок у розвиток науки, філософії та інтелектуального середовища цього вищого навчального закладу. Завдяки цим постатям Падуя стала центром, де формувались прогресивні ідеї, що впливали на розвиток європейської думки. Їхні відкриття та ідеї резонували далеко за межами Падуї.

Продемонстровано унікальність університету в католицькому освітньому просторі, яка полягала в толерантності закладу до релігійного різноманіття. На початку XVII ст. це був єдиний католицький університет, який приймав студентів-протестантів і православних. Саме це створювало середовище релігійної й інтелектуальної різноманітності, де різні конфесії співіснували мирно, сприяючи формуванню екуменічної культури.

Розглянуто організаційну структуру університету, яка базувалася на системі "націй", що представляли студентів різних країн. Доведено, що англійські протестанти склали значну частку студентів Падуанського університету, активно впливаючи на розвиток інтелектуальних зв'язків між Англією та Падуєю. Їхня присутність сприяла обміну прогресивними ідеями, особливо у сферах права, філософії та природничих наук. Англійські студенти, повертаючись на батьківщину, не лише поширювали нові знання, але й брали участь у формуванні соціально-політичних змін, що стимулювали розвиток реформаційних рухів у Англії. Водночас Падуя була одним із найважливіших освітніх осередків для польської шляхти, яка активно обирала цей університет для здобуття вищої освіти. Польські студенти, представляючи як католицькі, так і протестантські й православні кола, використовували падуанський досвід для зміцнення своїх позицій у політичній і культурній сфері Речі Посполитої. Особливу роль у цьому процесі відіграв випускник університету, Великий канцлер коронний Ян Замойський. Його діяльність, натхненна "падуанською моделлю", втілювалася у заснуванні Замойської Академії (1595–1784). Цей навчальний заклад став першим на теренах Речі Посполитої світським вищим навчальним закладом, який відіграв ключову роль у формуванні нової правової культури республіки. Він також вплинув на ідеологію й політичну свідомість не лише польської шляхти, але й української знаті та козацької еліти XVII ст., підготувавши ґрунт для важливих трансформацій у регіоні.

Дослідження демонструє значення Падуанського університету як інтелектуального і політичного центру, який формував еліти, стимулював діалог між культурами й релігіями та сприяв розвитку європейської освітньої й політичної традиції. Його вплив поширювався не лише на Західну

Європу, але й на українські землі, залишаючи вагомий слід у формуванні культурної ідентичності й політичної думки.

Ключові слова: падуанський університет, академічні свободи, екуменізм, «нації» університету, антиєзуїтська акція, англійська студентська діаспора, Ян Замойський, Замойська Академія, політична еліта.

Постановка проблеми. Венеціанська релігійна ідентичність у межах католицького світу будувалася на протистоянні з Римом. Стосунки Венеції з Папою Римським нагадували довгий і складний танок, сповнений конфліктів. Морська республіка намагалася обмежити вплив Папи на своїй території: інквізиція була підпорядкована цивільній адміністрації Венеції. Й за весь час діяльності інквізиції на території республіки було лише шість випадків смертних вироків за релігійні переконання [1, р. 10]. Іноді відносини між Венецією та Римом були настільки напруженими, що нагадували духовну війну. Протягом чотирьох століть Рим шість разів піддавав Венецію інтердикту. Останній раз, коли Папа Павло V наклав анафему на Венецію, це сталося у 1608 р.

Своєрідною інтелектуальною фортецею, яка утримувала мури Венеції від папського тиску був Падуанський університет. Цей університет стояв поруч із найвизначнішими навчальними закладами Європи, входячи до трійки найповажніших і найстаріших, заснованих ще в 1222 р.

З появою Падуанського університету на території Венеціанської республіки взагалі починається відлік початку Відродження в європейській освіті. Так, «...італійські автори університетської історії... повторили періодизацію Відродження... Стандартний погляд має знаменну дату, 1361 рік, коли Галеаццо II Вісконті заснував університет у Падуї... Думка про те, що це стало початком нового підходу, посилюється подіями 1405 – 1406 рр., коли Венеція, завойовувала Падую... і формалізувала її роль як офіційного університету республіки; також вирішила правити ним зі столиці...» [2, р. 489].

Утримання Венецією такого елітарного «інтелектуального саду» вимагало значних ресурсів. З цією метою Республіка впроваджувала «гнучку» податкову політику, забезпечуючи рясний урожай для підтримки цієї «оази знань»: «Уряд збільшив університетські надходження коштом створення нових джерел доходу в м. Падуя, наприклад, податків на транспортування тканини, а також шляхом внесків інших підвладних міст, таких як Бергамо та Тревизо» [3, р. 212].

Показово, що очільники Венеції іноді вдавався до нестандартних джерел доходу. Подібно до алхіміків XVI ст., що намагалися перетворити свинець на золото, керівники Республіки часто-густо зверталися до «експериментальних» прибутків, таких як податки на публічних повій міста [4, р. 43].

Таким чином, повії Венеціанської республіки стали несподіваними «меценатами» науки й пода-

ток на «гріх» служив парадоксальним, але важливим кроком на звивистому шляху інтелектуального та духовного зростання Людства.

Елітарний статус Падуанського університету забезпечувався також неймовірно високою платнею за навчання. Лише привілейовані представники політичної та економічної еліт могли дозволити собі цей «магічний квиток» до безмежного «Всесвіту» знань: «...бюджет навчання в Падуї зазвичай був найвищим серед будь-яких університетів Італії, а ступінь Падуї вартувала непомірно високу ціну: у 1572 році вона коштувала понад 50 скуді, – дуже високу вартість порівняно з 34 скуді в Сієні та 28 скуді у Феррарі» [5, р. 5].

Очевидно, що університет дбав про те, щоб його студентський склад представляли виключно ті, хто могли оплачувати рахунки не лише за навчання, але й за всі ті численні бенкети, які, безсумнівно, були невіддільною частиною їхнього освітнього досвіду. Проте, щодо розтрат на університетських банкетах, то не все для студентів виглядало так сумно й однозначно.

Наприклад, під час ритуалу обрання нового ректора, новообраний очільник університету власним коштом мав влаштувати бенкет. Такий святковий бенкет був чудовим шансом для нечисленних незаможних представників соціальних «низів», котрим вдалося таки опинитися серед когорти «обраних».

До ритуалу обрання нового ректора належала також процедура відривання студентами шматочків його мантиї з метою отримати від новообраного керівника відповідний викуп. Ці гроші дозволяли забезпечити студентів пристойне проживання протягом кількох днів [6, р. 20].

Як бачимо, освіта та економіка в Падуї були чудово взаємопов'язані, перетворюючи студентське життя на справжній карнавал інтриги та фінансових маневрів. Й деякі «маневри» дійсно дозволяли студенту здобути габілітацію в університеті або за меншу платню, або взагалі безплатно.

Один з таких шляхів – подати заявку на «пілгу», яка надавала можливість студенту безкоштовно скласти іспит на науковий ступінь. Це правило було справжнім «рятувальним кругом» як для місцевих студентів, так і для іноземців.

Так, британець Едвард Уоттон у 1525 році здобув ступінь доктора наук, скориставшись даною пільгою. Він посилався на свою злиденність і неможливість отримати кошти через значну відстань від дому [7, р. 21].

Ще однією з таких фінансових «лазівок» була можливість значно зменшити витрати на габілітацію. Це можна було зробити, офіційно здобувши науковий ступінь у одного з численних графів-палатинів Падуї. Ці графи, своєрідні «альтернативні ворота» до світу знань, мали патент на присудження наукових ступенів за імператорським схваленням.

Чи не ключовим чинником, що забезпечував високий статус Падуанського університету, був його тісний зв'язок з політичною елітою Венеціанської республіки, включаючи найвищу посаду – дожа. Адміністратори університету, так звані «Riformatori» («реформатори»), були делеговані Великою радою Венеції для керування університетом. Їхня місія полягала в забезпеченні свободи і толерантності для студентів і професорів, які прибували з усієї Європи. Часто реформатори самі ставали дожами. Одним із найвидатніших реформаторів кін. XVI – поч. XVII ст. був Леонардо Донато, або Дона (Donà, 1536 – 1612), який згодом став дожем Венеції й запросив до Падуї Галілея.

Традиційно студенти зараховувалися до університету відповідно до їхньої національності: «У періоди формування болонські «університети»... проявлялися як спільноти англійців, німців, тосканців і лангобардів, провансальців, італійців, римлян та кампанців...» [8, р. 10-11].

Кожна нація обирала одного чи двох представників – «радників-консулів» («consiliarii») – яким мала підкорятися протягом року. Разом із ректором університету ці «радники-консули» складали керівний орган закладу.

Попри те, що Падуанський університет був частиною загальної системи вищих навчальних закладів Європи, він мав кілька унікальних особливостей.

По-перше, протягом XVI ст. в університеті Падуї було створено нові нації, що посилювало космополітизм закладу в той період, коли студентський склад інших університетів ставав більш автохтонним [9, р. 12].

По-друге, після католицької Реформації Падуанський університет залишався єдиним університетом під владою католиків, який був відкритий для навчання протестантських і православних студентів та викладачів.

Вже з 30-х рр. XVI ст. університет став центром релігійного скептицизму: «...що збіглося з певними формами атеїзму та нездатністю прийняти будь-яку релігійну істину... ці крайні результати перекочували з Неаполя до Падуї, де зароджуваний релігійний скептицизм і закореніла традиція філософського раціоналізму переплуталися...» [10, р. 105].

По-третє, Падуанський університет з моменту свого заснування дотримувався принципу акаде-

мічних свобод відповідно до свого девізу: «Universa universis patavina libertas» («Універсальна свобода для всіх у Падуї»). Проголосивши принцип «свободи для всіх у Падуї» Венеція тримала Рим на безпечній відстані завдяки незалежній освітній політиці та релігійним свободам.

Ознакою цієї незалежності було те, що «єретичні» книги, які знищувалися в «католицькому» Римі, вільно розповсюджувалися в такій же «католицькій» Венеції. Наприклад, «...книгу «Про блага, даровані Христом», яку, хоча й написав побожний католик, публічно спалили в Римі, але вона широко поширювалася у Венеції, а доктрина виправдання вірою мала навчатися там багатьма...» [11, р. 10]. Богословську проблему щодо «виправдання вірою» автор книги вирішував цілком однозначно: «...автор, як зазначається у нотифікації Інквізиції, «трактує у стилі інсинуації виправдання, недооцінює справу... та приписує усе лише вірі» [12, р. 338]. Таким чином, стає цілком очевидним, що саме у Венеції, всупереч папським заборонам, доволі вільно поширювалися протестантські доктрини, такі як догмат «виправдання вірою».

Академічна та релігійна свобода Венеції спиралася на відповідну кадрову політику її академічного центру. Викладачами Падуанського університету були ті, кого можна назвати «знаковими фігурами» наукової революції XVI – XVII ст. Серед них – не останнє місце належить Галілею [13], який обіймав одну з кафедр університету. Цей «зоряний штурман» розширював небесні горизонти Людства. Застосовуючи телескоп, Галілей досліджував Місяць, Чумацький Шлях, Венеру та Юпітер [14, р. 151], проливаючи світло на незвідані куточки Всесвіту.

Ще однією знаковою фігурою університету напр. XVI ст. став Джордано Бруно: «У Падуї він читав приватні лекції для німецьких студентів... і марно сподівався бути призначеним кафедрою математики, на яку пізніше був призначений Галілей. У 1592-3 рр. був заарештований і переведений до Риму, де був ув'язнений за звинуваченням у ересі» [15, р. 38].

Іншою постаттю зламу XVI – XVII ст., що стала символом університету, був автор відомої «соціальної утопії» Т. Кампанелла: «У 1593 році він переїхав до Падуї, де вступив до університету під ім'ям іспанського студента. Вивчаючи медицину... він давав приватні уроки та подружився з Галілеєм...» [16, р. 38].

Менш відомі широкому загалу вчені (Франциск Пікколоміні і Цезар Кремоніні) також визначали інтелектуальний ландшафт навчального закладу. Вони були провідними членами депутації, яка виступила перед сенатом Венеції та добилася декрету про заборону отцям-єзуїтам викладати в університеті.

Показово, що всі вищезазначені інтелектуали падуанського університету репрезентували конкурентів Товариства Ісуса – орден домініканців. Й це не є випадковим фактом, оскільки: «...публічне викладання теології, метафізики та Св. Письма забезпечило братам-професорам контакт зі студентами-мирянами та колегами з Падуанського університету. У XV – XVI ст., домініканці в Падуї викладали студентам гуманістам та літературним діячам, таким як Антоніо Піццаманно, Бенедетто Варкі, Ерколе Гонзага, Торквато Тассо... » [17, р. 25 – 26].

Отже, Падуанський університет на зламі XVI – XVII ст. був унікальним «космополітичним» (формально «католицьким») навчальним закладом. Його викладацькі структури були очищені від представників Товариства Ісуса, й інституція функціонувала на принципах допуску до навчання представників усіх християнських конфесій. Високий «матеріальний ценз» для отримання освітніх послуг забезпечував відбір заможних аристократичних груп Європи, що можна порівняти з відбором найцінніших перлин серед маси мушель.

Не випадково, що цей італійський університет став улюбленим місцем навчання для студентів, особливо з Північної Європи, переважно протестантів. На території університету, у так званому «Залі Сорока» університетського палацу Бо, зображено 40 його найвизначніших іноземних студентів-випускників. Більш ніж половина цих портретів належать лікарям з північноєвропейських протестантських країн [18, р. 151]. Ці портрети є своєрідними свідками того, як Падуанський університет слугував мостом між різними культурами і конфесіями. Усе вищезазначене дозволяє розглядати університет м. Падуї як сприятливий майданчик для вивчення специфіки формування спільної політичної та релігійної культури інтернаціональних еліт Європи.

Визначення завдання. Метою дослідження є аналіз впливу Падуанського університету на формування політичних та інтелектуальних еліт Європи, зокрема англійської та польської. У тексті розглядатиметься питання, як університет м. Падуї, завдяки своїй космополітичній атмосфері сприяв становленню європейської політичної ідентичності в період XVI – XVII ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На зламі XVI – XVII ст. серед іноземців провідну роль в університеті м. Падуї відігравали протестанти з території Британських островів. Сюжет інтелектуальної комунікації між Падуанським освітнім центром та британською політичною й інтелектуальною елітою достатньо добре опрацьований в роботах Дж. Вульфсона (Woolfson J.) [19], Е. Крі (Grey A.) [20, р. 129 – 134], К. Ла Рокка (La Rocca S.) [21, р. 1 – 9].

Виклад основного матеріалу. Вже напр. XV ст. було встановлено особливі взаємини між провідними навчальними закладами Британії та Венеції: «З кінця XV ст., коли джерела про зв'язки між Падуєю та Оксфордом стають інтенсивнішими, два університети були головними центрами обміну професорами та студентами, формування представників європейської інтелектуальної, політичної та релігійної еліт...» [22, р. 1 – 2]. Не дивно, що у XVI ст. особливо впливовою була англійська студентська діаспора – одна з 20 «націй» університету м. Падуї.

Питання підрахунку точної кількості студентів Падуанського університету – вихідців з Британських островів – залишається відкритим. Однак, деякі свідчення сучасників дозволяють нам отримати певне уявлення про масштаби їхньої присутності. Наприклад, коли англієць Реджинальд Поул (Reginald Pole) вдруге відвідав Падуї у 1532 р., «присутність англійців стала значною... Вільям Томас, відзначаючи високий ступінь інтернаціоналізації університету, міг написати: «...останню зиму я прожив у Падуї... я дізнався, що кількість студентів (scholars) там була трохи менш як п'ятнадцять сотень; з яких, я смію сказати, щонайменше тисяча були джентльменами» [23, р. 8].

Хай там як, але свідчення студента падуанського університету Р. Поула, двоюрідного брата Генріха VIII, мають бути взяті до обрахунків: він був «...важливою фігурою для зростання кількості англійців, які навчалися в Падуї. Вони... юрмилися навколо Реджинальда Поула... кардинала з 1536 р... дім якого у Падуї став місцем проживання англійських студентів...» [24, р. 3].

Можна взяти до уваги свідчення Вільяма Томаса, що британці – переважно аристократи за походженням, серед студентів університету м. Падуї склали приблизно 70 %: «Дж. Вульфсон перелічує велику шерегу прізвищ британських «джентльменів», котрі відвідали Падуї у XVI ст.: «Тому не викликає... здивування, що більша кількість джентльменів, які подорожували до м. Падуї, почала змінювати соціальний вигляд англійської нації з кінця 1540-х років і почала фігурувати в записках юридичного університету як англійські consiliarii. Особливо винятковим є відвідування Падуї послідовними поколіннями благородних або знатних родин таких як Пейтони, Берті, Карью, Фріарс, Клементи, Мейсони, Саквіли, Сесіли, Антони, Вільсони... » [25, р. 16].

Як зазначає щодо кількості та походження студентів-англійців 1-ої пол. 16-го ст. Джонотан Вульфсон: «...в період 1591-1598 рр. ... університетський реєстр зрілості стає доступним... Шістдесят п'ять англійців вступили в цей період... Зі списку зрілості випливає, що до 1590-х років в англійській нації домінували джентльмени та дворяни» [26, р. 17].

Ця «...корпорація англійських студентів у Падуї... володіла власною бібліотекою в XVII ст., а також бібліотекою, побудованою завдяки пожертвам колишніх студентів і прихильників» [27, р. 11].

Іронія полягає в тому, що університет у м. Падуя став не стільки місцем навчання, скільки політичним притулком для англійських «джентльменів», які цілком логічно прагнули уникнути пасток ортодоксії та інквізиції. Виявляється, «академічна свобода» мала досить буквальне значення – свобода бути вільним від полум'я єретичних багать. Наприклад, для Перегріна Берті, одного з провідних полководців і державних діячів Британії, навчання у вищому навчальному закладі м. Падуї було просто побічним продуктом його прагнення залишитися на відстані від церковних переслідувачів [28, р. 9].

Треба також розуміти, що метою присутності в університеті Республіки підданих британської корони було також отримання досвіду політичних стосунків: «У цей час для англійських мандрівників перебування в Падуї було фактично зупинкою «політичного маршруту» до або після візиту до імператорських дворів у Відні та Празі...» [29, р. 5].

Враховуючи вищезазначену інформацію щодо кількісних показників присутності британців в університеті Падуї, стає зрозумілою значна кількість англійців серед 40 знакових іноземців у «залі слави» палацу Бо.

Проте, хто насправді представляв англійську націю в університеті? Питання не таке просте, як може здатися. Візьмемо приклад грека Іоаннеса Созомена (I. Sozomenos), котрий став впливовим бібліотекарем бібліотеки Св. Марка у Венеції. Чи мав він формальне право належати до англійської нації? Напевно, що ні. Але його приклад ілюструє цікавий феномен національної самоідентифікації студентів, зокрема греків, у Падуанському університеті.

Греки складали нечисленну, але вельми впливову категорію студентів у цьому навчальному закладі: «...існувала громада грецькомовних студентів і професорів (так званих ультрамаринів), які, починаючи з XIV ст., прибули до Падуї, рятуючись від наслідків османського панування...» [30, р. 39].

На перший погляд, виглядає доволі дивним, що Іоаннес Созомен репрезентував в університеті не греків, а студентів-британців (націю «шотландців»): у 1589 – 1590 рр. його було обрано «радником» («*consigliarius*») саме від цієї «нації» [31, р. 17].

Випадок Л. Созомена аж ніяк не можна вважати унікальним: відомо ще про двох греків, котрих вшановано бути «*consigliarii*» шотландської «нації» й ще трьох, які виступали від імені студентів «нації» англійської [32, р. 17].

Як це було можливим? Одна з причин такої ситуації могла критися у факті, що на виборах канцларіумів пролунало звинувачення, що «шотландська нація була створена шляхом шахрайства, вчиненого французькими студентами... це звинувачення з'явилося... але було швидко відхилено... після 1534 р. шотландська нація залишалася не квотною до 1592 р. Тим часом інші нації... намагалися контролювати її» [33, р. 32].

Однією з можливих причин зарахування греків – підданих венеціанської республіки – до іноземної, зокрема, шотландської «нації», було те, що всупереч присутності в університеті Падуї студентів з Венеції, їм все ще було відмовлено в корпоративній виборчій чи політичній владі через їх громадянство. Лише венеціанські студенти, які приховували своє громадянство, могли претендувати на повні студентські привілеї, що неодноразово викликало занепокоєння Сенату Венеції» [34, р. 12].

Іншою національною групою, яка широко представлена у залі слави університету, були студенти з Речі Посполитої. На зламі XVI – XVII ст. у середовищі польської аристократії відбулася помітна зміна пріоритетів щодо центрів навчання в Європі: «одним із... значних наслідків Реформації була важлива зміна в навчальній програмі польської шляхти... Краківський університет уже не задовольняв смаків молоді, оскільки був надто відданий Папі та водночас ворожий до республіканських ідей... Протестанти спочатку обирали Віттенберг, Лейпциг чи Базель, але Падуанський університет незабаром став найпривабливішим місцем для католиків...» [35, р. 24].

Для молодих польських інтелектуалів Падуя стала своєрідною Меккою, де вони не лише опанували науки, але й формували нові ідеї, що мали змінити обличчя самої Речі Посполитої. Венеціанська республіка разом з її інтелектуальним центром стала прикладом чинної республіканської моделі для конструювання засновків Речі Посполитої: «...популярність Падуї поклатала край колишнім флорентійським впливам, які торували їхні шляхи до Польщі через королівський двір на рубежі XVI ст. Піддавшись чарам Сереніссіми, нові знатні еліти почали мріяти про те, щоб перетворити Польщу на новий Рим і... перевершити Венецію у виконанні республіканських ідеалів...» [36, р. 25].

Серед найвпливовіших представників «нових еліт» Речі Посполитої, які прагнули перевершити Венецію у виконанні республіканських ідеалів, був Великий канцлер коронний, Великий гетьман коронний Ян Замойський (1542 – 1605). Цей колишній прихильник вчення Ж. Кальвіна і випускник Падуанського університету мав гасло, яке вповні могло стати девізом його родового герба: "*Patavium virum me fecit*" – [«Падуя зробила мене людиною»] [37, р. 476].

На цьому тлі абсолютно не дивно, що для свого єдиного сина, Томаша Замойського (1594 – 1638), який також став Великим коронним канцлером Речі Посполитої, Ян Замойський обрав опікуна з особливою ретельністю. І ця вибірка була зроблена за безпосередньою порадою самого ректора Падуанського університету (sic!), котрий порекомендував випускника цього престижного навчального закладу – Шимона Бірковського: «Шимон Бірковський був найнятий вихователем та особистим лікарем сина канцлера Замойського Томаша (майбутнього коронного канцлера), після того, як навчався в Падуї на докторський ступінь коштом першого. Цей відомий учений і державний діяч, колись ректор Падуї, рекомендував Станіслава Негошевського...» [38, р. 115].

Обрання «венеціанської» освітньої стратегії однією з найвпливовіших магнатських родин Речі Посполитої яскраво демонструє, як венеціанська освітня модель формувала спільний політичний ландшафт напр. XVI – поч. XVII ст.

Відомо, що в рік народження сина Томаша (1594) Ян Замойський заснував академічний заклад вищого типу у новоствореному місті Замостя. Показово, що забудова Замостя разом з його академічним центром стала можливою не в останню чергу завдяки позикам від італійських банкірів. Як зазначає В. Тегельські: «...навіть Ян Замойський колись був боржником італійських банкірів... враховуючи витрати... у зведенні Замостя...» [39, р. 160 – 161].

Звідки ж саме надійшли ці кошти з Апеннінського півострова? Відомо, що лівова частка цих сум проходила через руки й на фінансування роботи головного архітектора – венеціанця Бернардо Моранді (1540 – 1601). Моранді контролював найдрібніші деталі забудови міста. Як зазначає один з дослідників: «Особливо величезних грошей коштувало Замойському будівництво Замостя. За підрахунками італійського архітектора Бернардо Моранді, який керував усім будівництвом, лише готівкою (1596 р.) канцлер вклав до 250 тис. талерів, не враховуючи будівельних матеріалів і праці» [40, s. 281].

Отже, проєкт, створений венеціанським архітектором на італійські гроші для колишнього падуанського студента, а на кінець XVI ст. вже Великого канцлера Речі Посполитої, виглядає як приклад інтелектуального та культурного імпорту. Замойська академія мала виконувати ті ж самі освітньо-політичні та релігійні функції, які в найвпливовішій республіці Західної Європи виконував падуанський університет. Найперше завдання академії полягало в тому, щоб протистояти експансії єзуїтської освітньої мережі на землях Речі Посполитої. Ця остаточна мета створення Замойської Академії була доволі очевидною для тих, хто спостерігав за геополітичною грою єзуїтів

на землях Речі Посполитої. Наприклад, британських дипломатів, котрі демонстрували відверто вороже ставлення до римського престолу і його геополітичних проєктів.

Через 4 роки після заснування Замойської Академії (у 1598 р.) один зі знакових британських інтелектуалів та політичних діячів епохи – Дж. Пейтон (John Peyton (1561 – 1616), охарактеризував Яна Замойського як «абсолютного джентльмена цивільних і військових чеснот, які коли-небудь народжувала ця країна» [42, р. 1081]. Він так оцінив роль та завдання заснованої Я. Замойським освітньої інституції («університету»): «...вони [єзуїти] мають багато шкіл, проповідують у Данцигу, і хотіли б інспектувати університети, але ні Замойський, якому ці метушливі люди не дуже подобаються, не доручить їм свій університет, ні науковці Кракова жодним чином не визнають їх... і їхня відповідь у великій мірі погоджувалася з проханням Університету Падуї до сеньйорії Венеції щодо виключення єзуїтів із керівництва школами» [41, р. 66].

Як видно, британський інтелектуал чітко окреслив дві ключові риси новоствореного вищого навчального закладу:

а) ясне прагнення Великого коронного канцлера усунути представників Товариства Ісуса від викладання в новоствореному закладі та позбавити їх впливу на студентів по всій республіці;

б) орієнтація на «падуанський правовий прецедент» – спроба реалізувати «антиєзуїтську освітню стратегію» в одній з молодих республік Європи, звертаючись до «політичної моделі» усунення єзуїтів з системи вищої освіти в найстаршій республіці Європи.

При цьому, як і у випадку з «падуанським прецедентом», кадровим ресурсом для здійснення антиєзуїтської політики Я. Замойського стали їх головні опоненти серед чернечих орденів – члени Ордену Домініканців.

Жорстко ієрархізованій та централізованій організації Товариства Ісуса протистояла «політична теологія» домініканців, сформульована в трактатах їх найвизначнішого представника – Томи Аквінського (1224 / 25 – 1274 / 75). Його погляди передбачали доволі толерантне ставлення до республіканської моделі правління й домініканці радо віталися у політичному полі республік: «...Тома Аквінський, безперечно відображаючи устрій власного Ордену, виступав за виборну змішану монархію як ідеальну політичну систему, що набула поширення у Венеції та Польщі-Литві – той теоретичний фактор, який, можливо, підкріпив популярність Ордену в університетських, гуманістичних і дворянських колах коштом єзуїтів» [42, р. 115 – 116].

Отже, на зламі XVI – XVII ст. на теренах Речі Посполитої навколо Замойської академії форму-

валася антиєзуїтська коаліція. Цю коаліцію можна розглядати як регіональне відгалуження падуанської інтелектуальної мережі, котра у спеціальній літературі отримала назву «Падуанська академія серед поляків» – «Akademia Padewska między Polaki», тобто, «...неформальна група гуманістів, котрі навчалися в Падуї та підтримували тісний контакт один з одним, наслідуючи академіям, таким як «Accademia degli Infiammati» («Академія запалених») у Падуї, з якими вони зіткнулися в Італії...» [43, р. 477].

Падуанська академія та її «філія» – Замоїська академія [44, с. 33 – 34] відіграли далеко не останню роль в розвитку різних галузей знань на українських землях. Зокрема, – у сфері медичної освіти [45, с. 210 – 233].

Взагалі ж у Замоїській академії навчалися представники п'яти національних груп: польської, литовської, руської, прусько-лівонської та іноземної [48, с. 211–212, с. 216–217, с. 219–220, с.221 – 222].

Висновки і пропозиції. На зламі XVI – XVII ст. спостерігаємо, як освітні стандарти Венеції, подібно до радіоактивного ізотопу, поступово розповсюджувалися по Європі. Ці «радіоактивні частинки» прогресивних освітньо-релігійних екуменічних ідей, через своїх представників у складі політичних еліт та їхні університети, розширювалися на всі сторони континенту. Венеціанська освітня мережа перепліталася з новими «клонами» падуанського університету – навчальними закладами, які, немов інтелектуальні репліки, відтворювали його успіхи в інших регіонах Європи.

Список використаної літератури:

1. Hadjiantoniou G. A. Cyril Lucaris: His Life and Work. (Thesis or Dissertation PhD Doctor of Philosophy. The University of Edinburgh, 1948). P. 10.
2. Denley P. «Medieval», «Renaissance», «modern». Issues of periodization in Italian university history. *Renaissance Studies*. 2013. Vol. 27. № 4. P. 489.
3. Dooley B. Social Control and the Italian Universities: From Renaissance to Illuminismo *The Journal of Modern History*, 1989 (Jun.). Vol. 61. № 2. P. 212.
4. Ohl R. E. The University of Padua, 1405-1509: An International Community of Students and Professors" (Ph.D. diss., University of Pennsylvania, 1980). P. 43.
5. La Rocca C. Padua and Oxford: an history of friendship. *Padova meets Oxford*. 2017 (Nov. 9 -10). P. 5.
6. Hadjiantoniou G. A. Cyril Lucaris: His Life and Work. (Thesis or Dissertation PhD Doctor of Philosophy. The University of Edinburgh, 1948). P. 20.
7. Woolfson J. Padua and the Tudors: English Students in Italy, 1485 – 1603. Toronto, Buffalo: University of Toronto Press, 1998. P. 21.
8. Woolfson J. Padua and the Tudors: English Students in Italy, 1485 – 1603. Toronto, Buffalo: University of Toronto Press, 1998. P. 10 – 11.
9. Woolfson J. Padua and the Tudors: English Students in Italy, 1485 – 1603. Toronto, Buffalo: University of Toronto Press, 1998. P. 12.
10. Faini M. A Ghost Academy between Venice and Brescia: Philosophical Scepticism and Religious Heterodoxy in the Accademia dei Dubbiosi. *The Italian Academies 1525-1700. Networks of Culture, Innovation and Dissent* / Ed. by J. E. Everson, D. V. Reidy, L. M. Sampson. Oxford: Legenda, 2016. P. 105.
11. Hadjiantoniou G. A. Cyril Lucaris: His Life and Work. (Thesis or Dissertation PhD Doctor of Philosophy. The University of Edinburgh, 1948). P. 10.
12. Young M. The Life and Times of Aonio Paleario: Or, A History of the Italian Reformers in the Sixteenth Century Illustrated by Original Letters and Unedited Documents, Vol. 1. London: Bell and Daldy, 1860. P. 338.
13. Galileo in Rome: The Rise and Fall of a Troublesome Genius; Galileo, Bellarmine, and the Bible: Including a Translation of Foscarini's Letter on the Motion of the Earth; Galileo Scientist: His Years at Padua and Venice: 4. International Symposium on Neutrino Telescopes: 4. Galilean Centenary (1592-1992). Venezia, Palazzo Loredan, March 13, 1992.
14. Zampieri F., Zanatta A., Elmaghawry M., Rippa Bonati M., Thiene G. Origin and development of modern medicine at the University of Padua and the role of the «Serenissima» Republic of Venice. *Glob. Cardiol. Sci. Pract.* 2013. № 2. P. 151.
15. Croix de la D., Vitale M., Scholars and Literati at the University of Padua (1222 – 1800). *Repertorium Eruditorum Totius Europae – RETE*. 2021. № 3. P. 38.
16. Croix de la D., Vitale M., Scholars and Literati at the University of Padua (1222 – 1800). *Repertorium Eruditorum Totius Europae – RETE*. 2021. № 3. P. 38.
17. Gaetano M.T. The 'studia humanitatis' and Renaissance Thomism at the University of Padua. *DT 120*. 2017. № 2. P. 25-26.
18. Zampieri F., Zanatta A., Elmaghawry M., Rippa Bonati M., Thiene G. Origin and development of modern medicine at the University of Padua and the role of the «Serenissima» Republic of Venice. *Glob. Cardiol. Sci. Pract.* 2013; № 2 P. 151.
19. Woolfson J. Padua and English students revisited. *Renaissance Studies*. 2013. (Sept.). Vol. 27. № 4. P. 572 – 587. Woolfson J. Padua and the Tudors: English Students in Italy, 1485 – 1603. University of Toronto Press, 1998. 320 p.
20. Krey A.C. Padua in the English Renaissance. *Huntington Library Quarterly*. 1947. №10. P. 129 – 134.

21. La Rocca C. Padua and Oxford: an history of friendship. *Padova meets Oxford*. 2017 (Nov. 9 -10). P. 1 – 2.
22. La Rocca C. Padua and Oxford: an history of friendship. *Padova meets Oxford*. 2017 (Nov. 9 -10). P. 1 – 2.
23. Petrina A. Editorial introduction: From Paradise to Padua. *Cahiers Élisabéthains: A Journal of English Renaissance Studies*. 2023. Vol. 112 (1). P. 8.
24. La Rocca C. Padua and Oxford: an history of friendship. *Padova meets Oxford*. 2017 (Nov. 9 -10). P. 3.
25. Woolfson J. Padua and the Tudors: English Students in Italy, 1485 – 1603. Toronto, Buffalo: University of Toronto Press, 1998. P. 16.
26. Woolfson J. Padua and the Tudors: English Students in Italy, 1485 – 1603. Toronto, Buffalo: University of Toronto Press, 1998. P. 17.
27. Petrina A. Editorial introduction: From Paradise to Padua. *Cahiers Élisabéthains: A Journal of English Renaissance Studies*. 2023. Vol. 112 (1). P. 11.
28. Petrina A. Editorial introduction: From Paradise to Padua. *Cahiers Élisabéthains: A Journal of English Renaissance Studies*. 2023. Vol. 112 (1). P. 9.
29. La Rocca C. Padua and Oxford: an history of friendship. *Padova meets Oxford*. 2017 (Nov. 9 -10). P. 5.
30. Croix de la D., Vitale M., Scholars and Literati at the University of Padua (1222 – 1800). *Repertorium Eruditorum Totius Europae – RETE*. 2021. № 3. P. 39.
31. Hadjiantoniou G. A. Cyril Lucaris: His Life and Work. (Thesis or Dissertation PhD Doctor of Philosophy. The University of Edinburgh, 1948). P. 17.
32. Hadjiantoniou G. A. Cyril Lucaris: His Life and Work. (Thesis or Dissertation PhD Doctor of Philosophy. The University of Edinburgh, 1948). P. 17.
33. Woolfson J. Padua and the Tudors: English Students in Italy, 1485 – 1603. Toronto, Buffalo: University of Toronto Press, 1998. P. 32.
34. Woolfson J. Padua and the Tudors: English Students in Italy, 1485 – 1603. Toronto, Buffalo: University of Toronto Press, 1998. P. 12.
35. Barwicka-Tylek I. The Polish–Lithuanian Commonwealth as a Border Experience of the City. *Acta Univ. Sapientiae, European and Regional Studies*. 2019. № 15. P. 24.
36. Barwicka-Tylek I. The Polish–Lithuanian Commonwealth as a Border Experience of the City. *Acta Univ. Sapientiae, European and Regional Studies*. 2019. № 15. P. 25.
37. Tworek M. T. The Polish Castiglione: Łukasz Górnicki, Padua, and the Education of the «Domestic Pole». *Renaissance Studies in Honor of Joseph Connors / Ed. by Machtelt Israëls and Louis A. Waldman. Florence Villa I Tatti: The Harvard University Center for Italian Renaissance Studies, 2013. P. 476.*
38. Stolarski P. Friars on the Frontier. *Catholic Renewal and the Dominican Order in Southeastern Poland, 1594–1648. Ashgate, 2010. P. 115.*
39. Tygielski W. Italians in Early Modern Poland. *The Lost Opportunity for Modernization? / Transl. by Katarzyna Popowicz. (Polish Studies – Transdisciplinary Perspectives, Vol. 11). Peter Lang Edition, 2015. P. 160 – 161.*
40. Tarnawski A. Działalność gospodarcza Jana Zamoyskiego, kanclerza i hetmana w. Kor. (1572 – 1605). Lwow, Warszawa: Kasa im. Rektora J. Mianowskiego. Instytut Popierania Polskiej Tworzosci Naukowej, 1935. – S. 281.
41. Sobeci S. John Peyton's «A Relation of the State of Polonia» and the Accession of King James I, 1598-1603. *The English Historical Review*. 2014. Vol. 129. Iss. 5. P. 1081.
42. Relation of the State of Polonia and the United Provinces of that Crown Anno 1598. *Elementa ad Fontium Editiones. T. XIII. / Ed. by Dr. Carolus H. Talbot. Romae, 1965. P. 66.*
43. Stolarski P. Friars on the Frontier. *Catholic Renewal and the Dominican Order in Southeastern Poland, 1594–1648. Ashgate, 2010. P. 115 – 116.*
44. Tworek M. T. The Polish Castiglione: Łukasz Górnicki, Padua, and the Education of the «Domestic Pole». *Renaissance Studies in Honor of Joseph Connors / Ed. by Machtelt Israëls and Louis A. Waldman. Florence Villa I Tatti: The Harvard University Center for Italian Renaissance Studies, 2013. P. 477.*
45. Kochanowski I.K. Dzieje Akademii zamojskiej (1594– 1784) / I.K. Kochanowski. Krakow, 1899–1900. S. 33– 34. Gmiterek H. Początki Akademii Zamojskiej. *Zamojsko-Wołyńskie Zeszyty Muzealne, «Jan Zamoyski wódcemecenas-polityk 1542–1605»*. Tom III. Zamość, 2005; Łempicki S. Działalność Jana Zamoyskiego na polu szkolnictwa, 1573 – 1605. Kraków, 1921.
46. Шапіро І. Замойська академія та її роль у розвитку медичної освіти на західноукраїнських землях / І. Шапіро. *Хроніка 2000: Український культурологічний альманах*. Вип. 71. Україна освітня: історія, персоналії, поступ / голов. ред. Ю. Буряк. Київ : Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2007. С. 210-223.
47. Шапіро І. Замойська академія та її роль у розвитку медичної освіти на західноукраїнських землях (XVI–XVII ст.). *Україна освітня: історія, персоналії, поступ. Хроніка-2000*. К., 2007. Вип. 71. С. 222. 211–212, 216–217, 219–220, 221.

Verner V. «Fireworks» of Padua: how the university ignited the ecumenical flame of republican aristocracy in Britain and The Commonwealth of Poland

The article explores the unique role of the University of Padua in shaping the political elites of Europe, particularly in England, Poland, and other countries during the 16th–17th centuries. Founded in 1222, the university quickly became an essential educational, cultural, and political hub that attracted students from various parts of Europe. During this period, Padua emerged as a symbol of the Renaissance, embodying the ideals of humanism, scientific progress, and cultural exchange, which significantly influenced societal development at the time.

The research analyzes various aspects of the university's activities, including its funding, social structure, and academic life. The University of Padua received financial support from the Venetian Republic, which was funded through tax revenues, including unconventional sources such as taxes on public courtesans. This financial model allowed the university to maintain a high quality of education while also fostering social mobility: although the high tuition fees attracted privileged students, there were also special concessions for those in financial hardship, ensuring the university's social diversity.

Particular attention is given to the influence of prominent scholars—university professors such as Galileo Galilei, Giordano Bruno, and Tommaso Campanella—who made a decisive contribution to the advancement of science, philosophy, and the intellectual environment of this institution. Thanks to these figures, Padua became a center where progressive ideas were formed, influencing the development of European thought. Their discoveries and ideas resonated far beyond the walls of Padua.

The article highlights the university's uniqueness in the Catholic educational space, which was characterized by its tolerance for religious diversity. In the early XVII-th century, it was the only Catholic university that admitted Protestant and Orthodox students. This created an environment of religious and intellectual diversity, where different confessions coexisted peacefully, fostering the development of an ecumenical culture.

The organizational structure of the university, based on a system of "nations" representing students from different countries, is also examined. It is shown that English Protestants made up a significant portion of the student body at the University of Padua, actively contributing to the development of intellectual ties between England and Padua. Their presence facilitated the exchange of progressive ideas, particularly in the fields of law, philosophy, and natural sciences. Upon returning to their homeland, English students not only disseminated new knowledge but also participated in shaping socio-political changes that stimulated the development of Reformation movements in England. At the same time, Padua was one of the most important educational centers for the Polish nobility, who actively chose this university for higher education. Polish students, representing Catholic, Protestant, and Orthodox circles, utilized their experience at Padua to strengthen their positions in the political and cultural spheres of the Polish-Lithuanian Commonwealth. A particularly significant role in this process was played by the university graduate, Grand Crown Chancellor Jan Zamoyski. His activities, inspired by the "Paduan model," culminated in the founding of the Zamoyski Academy (1595–1784). This institution became the first secular higher education establishment in the Polish-Lithuanian Commonwealth, playing a crucial role in shaping the republic's new legal culture. It also influenced the ideology and political consciousness of not only the Polish nobility but also the Ukrainian elite and the Cossack leadership of the XVII-th century, preparing the ground for important transformations in the region.

The study demonstrates the importance of the University of Padua as an intellectual and political center, that formed elites, stimulated dialogue between cultures and religions, and contributed to the development of the European educational and political tradition. Its influence extended not only to Western Europe, but also to Ukrainian lands, leaving a significant mark in the formation of cultural identity and political thought.

Key words: *University of Padua, academic freedoms, ecumenism, university "nations", anti-Jesuit campaign, English student diaspora, Jan Zamoyski, Zamoyski Academy, political elite.*